

PAP JÓZSEF

Az első népképviselők és a népképviselet kezdetei Magyarországon

A magyar parlamentarizmussal kapcsolatos kutatások örvendetes mértékben megélnkültek az elmúlt évtizedben. Több konferencia, tanulmánykötet, történeti almanach is foglalkozott a kérdéssel, és ezzel párhuzamosan jelentős mértékben javult a forrásokhoz való hozzáférés. Ma már egyszerűen elérhetők a képviselőház működésének alapdokumentumai, valamint az országos és vidéki sajtótermékek kutathatósága is könnyebbé vált. A témával foglalkozó kutatók az Országgyűlési Könyvtár által létrehozott Digitális Törvényhozási Tudástáron keresztül sok esetben online is hozzáférhetnek a magyar parlamentarizmus történetének legfontosabb szakirodalmához. A 19. századi parlamentarizmussal kapcsolatos tudásunk jelentős mértékben bővült ugyan, de még számos kérdés tisztázásra vár.

A magyar társadalomtörténet-írás egyik komoly hiányossága, hogy napjainkig nem készült el a dualizmus kori magyar parlament történeti archontológiája és almanachja. Ennek a munkának az elvégzésére vállalkozott az a kutatócsoport, mely egy 2014-ben beadott sikeres OTKA pályázat támogatásával, az Eszterházy Károly Főiskolához kapcsolva alakult meg hazai és határon túli történészekből.¹ A csoport fő céljaként a magyar parlament történeti archontológiájának összeállítását, valamint a parlamenti képviselők és az 1885 utáni főrendiházi tagok történeti almanachjának elkészítését határozta meg. A kétszer négyévesre tervezett kutatás első pályázati ciklusában a tagok a teljes archontológiának és a történeti almanach első kötetének elkészítését vállalták, míg a második periódusban az almanach befejezése, valamint a képviselők és a főrendek prozopográfiai szintű elemzése várható. A kutatás egy nagy nemzetközi parlamentarizmustörténeti munkába illeszkedik. A nemzetközi párhuzamok közül természetesen kiemelkedik a Monarchia ciszlajtán tartományai-val kapcsolatos munka, ahol a közelmúltban szintén jelentős előrelépések történtek,² ennek

¹ A munka elkészítését az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok – OTKA K 112429 nyilvántartási számú, A dualizmus kori magyar országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése címet viselő pályázata támogatta. A kutatócsoport tagjai: Ambrus László, segédmunkatárs (PhD hallgató, EKF), Ballabás Dániel, kutató (Eszterházy Károly Főiskola), Fazakas László, segédmunkatárs (MA hallgató, Babeş–Bolyai Tudományegyetem), Gerhard Péter, kutató (Budapest Főváros Levéltára), ifj. Bertényi Iván, szenior kutató (MTA BTK Történettudományi Intézet), Pál Judit, szenior kutató (Babeş–Bolyai Tudományegyetem), Pap József, kutatócsoport vezető, szenior kutató (Eszterházy Károly Főiskola), Püski Levente, szenior kutató (Debreceni Egyetem), Sidó Zsuzsa, kutató (Central European University), Szendrei Ákos, kutató (Debreceni Egyetem), Tóth-Barbalics Veronika, kutató (Magyar Mezőgazdasági Múzeum).

² Az ausztriai kutatási előzményekről: Scheffbeck, Günther: *Die Gewählten. Auf dem Weg zu einer Kollektivbiographie der österreichischen Parlamentsmitglieder*. In: Simon, Thomas (Hrsg.): *Hundert Jahre allgemeines und gleiches Wahlrecht in Österreich. Modernes Wahlrecht unter den*

eredményeként 2014-ben megjelent az osztrák parlament tagjainak történeti lexikona.³ Célszerű-e egy hasonló munka elkészítése. Jelen írásban ehhez a kutatáshoz kapcsolódóan elsősorban a kezdeti időszakot, annak képviselőit vizsgálom meg. A kutatási tervünkben ugyanis az 1865-ös évet jelöltük meg kezdőpontként, melynek oka elsősorban az volt, hogy már rendelkezésünkre áll az első népképviselői országgyűlés tagjainak igen alapos életrajzi lexikona,⁴ valamint az 1861-től 1868-ig terjedő időszak választásairól is készült adatgyűjtés.⁵

Ebben a tanulmányban a kezdőpont relevanciáját próbálom meghatározni, arra keresem a választ, hogy milyen mértékben jelenthet határpontot, ha egyáltalán azt jelent, az 1865-ös év. Milyen kapcsolat van az első két népképviselői országgyűlés és a dualizmus kori parlamentek között? Mekkora az a politikusi kör, mely egy ilyen merev kezdőpont esetében a vizsgálaton kívül reked? Célszerű-e bizonyos mértékben eltérni az előzetes koncepciótól, és vállalható-e reálisan a vizsgálatba bevontak körének bővítése?

A tanulmányom alapkérdése tehát a kontinuitás, amit több szempontból kívánok körbejárni. Az első rész a választójogi reform hatásait vizsgálja. A parlamentarizmussal foglalkozó munkák a választójogi reformokat általában fordulópontként – az alkotmányos rend kulcskérdéseként⁶ – értelmezik, és különösen jelentős érdeklődés kíséri a reformoknak a politikai elit összetételére gyakorolt hatásait. Magyarország esetében – szemben például Ausztriával – valójában az 1848-as törvények jelentik az egyetlen reálisan vizsgálható szabályozást, hiszen a dualizmus végéig gyakorlatilag ezek a törvények maradtak életben. Az 1868-as, az 1874-es és az 1899-es változás nem érintette generálisan a kiindulási alapot, és a világháborút megelőző időszakban, valamint a háború alatt született törvényeket már nem alkalmazták a gyakorlatban. Más volt a helyzet a Monarchia „osztrák” területein, ahol az 1848–1849-es forradalmi időszak és 1907 között több esetben történt jelentős változás. A vonatkozó szakirodalom általában a vizsgálatának kiindulópontjaként tekinti a választójogi reformokra, és az egyes időszakok közötti kontinuitást és diszkontinuitást vizsgálja. A szerzők ugyanis abból indulnak ki, hogy a parlamentarizmus történetét, a parlamenti elit fejlődését alapvetően ez a keret határozza meg, a választók összetételének változása maga után vonja, vonhatja az elit összetételének módosulását.⁷ Ezáltal válik számunkra is fontosá a magyar választójogi reform problematikája, pontosabban annak az áttekintése, hogy ez az 1848-as változás milyen átalakulást eredményezett a választók összetételében. Tanul-

---

Bedingungen eines Vielvölkerstaates. Rechtshistorische Reihe. Band 400. Frankfurt am Main, 2010. (a továbbiakban: Hundert Jahre) 89–155.

³ Adlgasser, Franz: *Die Mitglieder der österreichischen Zentralparlamente 1848–1918*. Wien, 2014.

⁴ Pálmány Béla (szerk.): *Az 1848-1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*. Budapest, 2002.

⁵ Ruszoly József: *Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon, 1861–1868. Az 1848. évi pozsonyi V. és kolozsvári II. törvények gyakorlata kormányhatósági és hazai helyhatósági levéltári források alapján*. Budapest, 1999.

⁶ Melville, Ralph: *Adel und Revolution in Böhmen. Strukturwandel von Herrschaft und Gesellschaft in Österreich um die Mitte des 19. Jahrhunderts*. Mainz, 1998. 231.

⁷ Kretschmer, Werner: „Die Ausbildung des Wahlrechts in Cisleithanien” *Die geschichtlichen, rechtlichen und politischen Fundamente des österreichischen Wahlrechts*. Doktori értekezés. Graz, 1990.; Binder, Harald: *Galizien in Wien. Parteien, Wahlen, Fraktionen und Abgeordnete im Übergang zur Massenpolitik*. Wien, 2005. különösen: 524–528.; Adlgasser, Franz: *Neue Gesichter oder alte Bekannte? Das Abgeordnetenhaus im Spiegel der Wachreformen*. In: Hundert Jahre 53–59.

mányom ezen szakaszában természetesen komoly szakirodalmi előzményre támaszkodhatam.

A munka második nagy elemét az 1848–1849-es és az 1861-es parlament képviselőinek elemzése teszi ki. Elsősorban arra keresem a választ, hogy az egyes ciklusokban megválasztott személyek között milyen arányban voltak jelen a korábbi időszakokban a rendi diétákon vagy az első népképviseleti parlamentben szerephez jutók. Fontosnak tartom bemutatni a két parlamentben szereplő képviselők dualizmus kori parlamenti szerepvállalását. Ezen vizsgálatok alapját az az adatgyűjtés teremti meg, melynek célja a dualizmus kori magyar képviselőház történeti archontológiájának összeállítása. Ebben a munkában, melyet Pál Judittal közösen végzünk, természetesen szintén komoly előzményekre támaszkodhatunk,⁸ a korábban ismeretlen fehér foltok feltérképezéséhez elsősorban a Képviselőházi Napló köteteit és a sajtót használtuk fel. Jelenleg már rendelkezésünkre áll egy olyan adattár, mely tartalmazza az időszak – reményeink szerint – összes képviselőjének adatait, a kötet megjelenése pedig a 2016-os évben várható.

A munka harmadik része az 1861-es országgyűlés időszakában keletkezett források szemszögéből vizsgálja a kontinuitás kérdését. Azt szándékozunk bemutatni, hogy miként tekintettek az 1848-as előzményekre a kortársak. Ebben a kérdésben az országgyűlési választásokkal kapcsolatos panaszokat elemeztem.

A kontinuitás a választójogon belül

A népképviselet és a rendi képviselet közötti kapcsolat egyik legfontosabb eleme a választójog, pontosabban a választójogban újonnan részesítettek és a régi választók egymáshoz viszonyított aránya.

Köztudomású, hogy mind a magyarországi V. törvénycikk, mind pedig az erdélyi II. törvénycikk tartalmazott olyan rendelkezéseket, melyek biztosították a korábban választójoggal rendelkezők számára, hogy ezt a népképviseleti rendszerben is megőrizzék, tekintet nélkül arra, hogy az újonnan beemelttől elvárt cenzusnak egyébként megfeleltek volna.⁹ Ezt a választójogi kategóriát nevezték a korszakban régi jog alapján való választásnak. Az utolsó rendi országgyűlésen ugyan többen szót emeltek a javaslat általános jellegével kapcsolatban, de a régi jog végül is intézményesült.¹⁰ Többek között Andrássy Gyula, Olgay Titus, Tarnóczy Kázmér, Perczel Miklós, Tormássy János és Szentkirályi Móric is tiltakozott a régi jog általános alkalmazása ellen. Kubinyi Ferenc például a nemességhez azonos jogokat adott volna a nem nemesek számára, elhagyva a 2. paragrafusban szereplő cenzus jellegű megkötéseket. Madarász László szintén a megszorítások eltörlésével értett egyet. Ezzel szemben a felsőtáblán Barkóczy János arra hívta fel a figyelmet, hogy ha Magyaror-

⁸ Közülük kiemelendők: Toth, Adalbert: *Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848–1892*. München, 1973.; Ruzsoly: *Országgyűlési képviselő-választások; Az 1848–49. évi első népképviseleti országgyűlés*, id. mű; Ilonszki Gabriella: *Képviselők és képviselet Magyarországon a 19. és a 20. században*. Budapest, 2009.; Pálmány Béla: *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja. 1825–1848*. Budapest, 2011.

⁹ Magyar törvénytár 1836–1868. évi törvénycikkek. Budapest, 1896. (a továbbiakban CJH 1836–1868) 223., 262–263.

¹⁰ A törvények ezen paragrafusához kapcsolódó vitát részletesen bemutatta Ruzsoly József és Csizmadia Andor. Ruzsoly József: *Az országgyűlési népképviselet bevezetése Magyarországon (Az 1848: V. tc. létrejötte)*. In: uő: *Alkotmány és hagyomány. Újabb jog- és alkotmánytörténeti tanulmányok*. Szeged, 1997. 57–84.; Csizmadia Andor: *A magyar választási rendszer 1848–49-ben. (Az első népképviseleti választások)*. Budapest, 1963. 57–71.

szágon amerikai mintára tágabb alapra helyezik a választójogot, akkor a „Statisticali combinatiók következtében úgy látszik, hogy azon 377 követ között, melyet a t. RR. terveznek, alig lesz 130 magyar, a többi 260 nem lesz magyar nyelvére nézve, hanem tót, illyr, oláh, német és egyéb nemzetbeli”.¹¹ Ebben az érvelésben pedig már megjelent a dualizmus kori választójogi reformtervekkel kapcsolatban hangoztatott kortársi kritika, mely leggyakrabban a politikai elit nemzetiségi összetételének átalakulása miatt utasította vissza a választójog kiterjesztését. Az országgyűlési többség végül a régi jog általános alkalmazása és az új választójogi csoportok census általi korlátozása mellett foglalt állást.¹²

Erdélyt illetően különbözött a szabályozás, a II. törvénycikk 4. paragrafusa eltért a magyarországi szövegtől.¹³ A következőképpen fogalmaztak Kolozsváron: „Vármegyéken, Fogarasvidéken és Székelyszékekben fognak bírni [ti. választójoggal]: mind azok, kik az 1791-beli 12-ik törvénycikk szerint közgyűléseken szavazattal bírván, az országgyűlési követek választásába is befolyni eddig is jogosítva voltak; ha szinte ezen jog gyakorlatában ez előtt korlátozva is lettek volna.”¹⁴ Az eltérés – és a korábbi törvényre való hivatkozás – oka elsősorban a közszekelyek jogállásának a kérdése volt. Ebből a szempontból a hivatkozott 1791-es törvénycikk legérdekesebb pontja annak 2. paragrafusa volt, mely szerint a székely székek közgyűléseinek – az úgynevezett girasgyűléseknek – tagja csak „a székből való összes birtokos nemes”¹⁵ lehetett. A probléma lényege tehát az volt, hogy a közszekelyek nemesnek számítottak-e, hiszen ebben az esetben joggal tarthattak igényt a népképviselési rendszeren belül is az automatikus választói jogosultságra.

Balogh Judit egy korábbi munkájában részletesen bemutatta a székely nemesség eredetét, a fogalomhasználat problematikáját. Ő úgy látja, hogy a 17. század végére egyértelműen megváltozott a székelyek jogi helyzete. János Zsigmond már az 1562-es segesvári országgyűlésen hozott határozataiban megszüntette a székelyek kollektív nemességét. Balogh véleménye szerint ezt követően a székely nemesi cím csak a primorokat és a lófőket illette meg. Ez a két réteg a földjükön lakókat jobbágyként bírhatta. A székely köznép, a gyalogos szabad székely a fejedelem jobbágyává vált.¹⁶ A 17. századra a közszekelyek azonban visszakapták szabadságukat. Báthory Zsigmond 1601. december 31-én Déván kiadott kiváltságlevelében a székelyeket kiemelte a „pór és nem nemes állapotból és rendből”, és megengedte számukra, hogy azon kiváltságokkal és szabadalmakkal éljenek, „aminóvel őseik éltek a régi dicső magyar királyok idejében”. A felszabadított székelyeket *libertinusnak* vagy szaba-

¹¹ Ruszoly: *Az országgyűlési népképviselés*, 69–70.

¹² Kecskeméty Károly szerint a született nemesek általános választójoga mellett legaktívabban Kosuth Lajos állt ki, aki egyrészt tartott a kisenemesek haragjától, másrészt pedig korábbi ígéretéhez híven a nemesség vezető szerepének biztosítása érdekében érvelt az általános nemesi választójog mellett. Bérenger, Jean – Kecskeméty Károly: *Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608–1918*. Budapest, 2007. 281.

¹³ A kérdéssel korábbi tanulmányaimban részletesen foglalkoztam, az erdélyi választójoggal kapcsolatos megállapításaimat ezek összefoglalásaként közlöm: Pap József: *A választójog és a választókerületi beosztás problematikája Erdélyben (1848–1877)*. Acta Academiae Agriensis, Sectio Historiae. 37. évf. (2010) 123–144.; Pap József: „Úrrá ... tenni a nemzetet a tömeg felett.”: *A választójogi reform és az erdélyi választók összetételének kérdése*. In: Gebei Sándor – ifj. Bertényi Iván – Rainer M. János (szerk.): „...nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni”. Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére. Eger, 2011. 227–237.

¹⁴ CJH 1836–1868. 263.

¹⁵ 1540–1848. évi Erdélyi Törvények. Budapest, 1900. (Corpus Juris Hungarici. CD-ROM, 2004)

¹⁶ Balogh Judit: *A székely nemesség kialakulásának folyamata*. Kolozsvár. 2005. 53–55.

dosnak nevezték.¹⁷ A szerző kiemeli, hogy a 17. század eleji oklevelek külön említik a nemeseket és a lófőket, tehát ekkor csak a primorok számítottak nemesnek.¹⁸ Báthory Gábor és Bethlen Gábor fejedelemsége idején felgyorsult a székely nemesség kialakulása és annak a székely társadalomról való leválása. A fejedelmek által adott adománnyal és oklevéllel rendelkező személyeket nevezték a 16. század végétől *nobilis*nek. A lófők is törekedtek ilyen adománylevelek megszerzésére. A *nobilis* réteg leválása konfliktusokkal terhelt folyamat volt, melynek következtében egyfajta távolságtartás alakult ki a székely nemesség és a közszékelyek között, ami a 18. században a házassági stratégiákban is érezte hatását.¹⁹

Balogh tehát a 17. századra datálva megállapítja, hogy a közszékelyek elvesztették nemesi kiváltságait. Ez a nézet természetesen szöges ellentétben áll azzal az állásponttal, amit a 19. század végén és a 20. század elején keletkezett munkákban olvashatunk.²⁰ Az azonban bizonyos, hogy a törvénycikk szentesítését követően a székelyeket következetesen a régi jog kategóriájában találjuk meg. Ez pedig azt eredményezte, hogy a régi jog alapján választók aránya kiemelkedően magas lett az erdélyi területeken. A birtok alapján választók esetében is eltértek a magyarországi szabályozástól. Míg a magyarországi törvénycikk negyed úrbéres telket követelt meg a nem nemes községi lakosoktól, addig az erdélyi törvénycikk – az egyértelműen rendezett általános úrbériség hiányában – az adóminimum alkalmazása mellett döntött. Az elfogadott 8 forintos minimumösszeg azonban olyan magas lett, hogy teljes falvak maradtak választók nélkül. Ezek a falvak pedig csak közvetett képviseletre kaptak lehetőséget. A száznál kevesebb „füsttel”, vagyis háztartással rendelkező községek egy, annál többel bírók pedig kettő képviselőválasztó választására lettek jogosultak.²¹ Erre a megszorításra, a jelentős adóminimum alkalmazására azért került sor, mert egyéb esetben az új választójogi törvény, mint ahogy azt Wesselényi Miklós is jelezte, azt eredményezte

¹⁷ Balogh: *A székely nemesség*, 74–76.

¹⁸ Balogh: *A székely nemesség*, 77.

¹⁹ Balogh: *A székely nemesség*, 139–143.; hasonló értékelés olvasható Kállay Ferenc 1829-es munkájában. Kállay szerint 1562 után a székely társadalom egysége megszűnt. A primorok hasonlók lettek a főnemesekhez. Kialakult a köznemesek rétege, akik szolgálatért vagy vitézségért armálist kaptak a fejedelmektől. A „primipilusokról és a pixidariusokról” (lófők és gyalogszékelyek) szóló fejezetben úgy tudta, hogy „a két rend adó alá esett, közönséges szolgálatokat tesznek, ha nintsenek zsellérek, vagy jobbágyok kik helyettek az ilyen szolgálatokat véghez vigyék. [...] a Nemesi Rend Jobbágyaival minden közönségek szolgálatokra, út tsinálásra, falusi bíróságra, építésnél való kézimunkákra s t.b. köteleztetnek”. Kállay tehát 1829-ben született munkájában Balogh Judit 1848 utáni értékelését igazolja. Kállay Ferenc: *Historiai értekezés a nemes székely nemzet eredetéről, hadi és polgári intézeteiről a régi időkben*. Nagyenyed. 1829. 113–119.

²⁰ Gerő József (szerk.): *A m. kir. belügyminiszter által igazolt nemesek 1867–1937*. Budapest, 1938. 13–16.; Dósa Elek (szerk.): *Erdélyhoni jogtudomány, melyet az alkotmányos Erdélyhonban az 1000-dik év olta törvényszerűen költ, s az 1849-dik évig érvényességgel bírt törvények és szokások szerint*. Kolozsvár, 1861. 1. köt. 96–102.; Dr. vitéz ákosfalvi Szilágyi László: *Útmutatás a nemesség, előnév és címer igazolásához*. Budapest. 1943. 13–16. Szilágyi László egy másik munkájában arról írt, hogy annak ellenére nemesnek tekinthetők a gyalogos székelyek, hogy a számukra adott nemesi oklevelekben gyakran olvasható azt a kitétel, miszerint őket az adományozással a primorok, lófők vagy gyalogok sorából kiveszik. A székelyeknek adott nemesi oklevelet úgy fogta fel, mint amikor egy magyar nemesi família kapott többször diplomát. Ezt nem tartotta rangemelkedésnek, ők „ugyanis eredetüknél fogva országosan elismert nemesek, kiknek nemessége az első foglaláson alapszik”. Dr. vitéz ákosfalvi Szilágyi László: *A székely nemesi rendi társadalom*. Budapest, 1937. 54–57.

²¹ Egyed Ákos: *Erdély 1848. évi utolsó rendi országgyűlése*. Marosvásárhely, 2001. 102–103.; Ruszoly József: *Az országgyűlési népképviselési jog sajátosságai Erdélyben. Az 1848:II. (kolozsvári) t. létrejötte*. Debreceni Szemle, 6. évf. (1998) 3. sz. 468–469.

volna, hogy a megyék és a szász székek román képviselőket küldjenek Pestre.²² Ezt akarták elkerülni, ezért csökkentették a magas cenzus segítségével a bekerülők számát, és növelték a régi joggal a székelyek reprezentációját. Erdélyben 1848-ban 11.002 fő kapott újonnan választójogot, 75% az adócenzus, 25% pedig a füstök utáni közvetett választójog alapján részesült abban.²³

Az erdélyi választójogi rendezés egyik sajátossága tehát az volt, hogy a hajdani földesúri függésben élő parasztság választójoghoz juttatása a szerényebb jövedelmi viszonyok miatt elmaradt a Magyarországon megfigyelhető mértéktől. Az erdélyi választók legjelentősebb csoportját pedig a régi jog alapján választók képezték.

A régi jog alapján választók természetesen a kontinuitást fokozták, főleg ha magas árnyukkal párhuzamosan az új választókerületi beosztás hasonult a rendi választások terepéhez. Ez a jelenség, mint arra majd később visszatérünk, elsősorban a korábban rendi képvisellettel is bíró magyarországi városokban és az erdélyi területeken volt megfigyelhető. Fontos kérdést jelent azonban az, hogy mekkora is lehetett ennek a csoportnak a választókon belüli szerepe.

Nehéz megállapítani a régi jog alapján választók pontos arányát. Erdély esetében egy 1868-as törvényjavaslat segítségével korábban megbecsültük.²⁴ A népképviselési átalakulás során feltehetően a lakosság 4,8%-a (92 500 fő) juthatott választójoghoz, közülük azonban csupán 17-18% számított új szavazónak. Pontos adataink Magyarországot illetően sincsenek, de a szakirodalom általában 5-7%-ra teszi a választásra jogosultak arányát, mivel a 130 00 régi jogú mellett 470 000 új választóval számolnak.²⁵ Az 1851-es népszámlálás szerint 9,556 millió fő volt Magyarország lakossága, ennek alapján a választók aránya 6,3%-ra tehető. Ez az adat nagyságrendileg megegyezik az 1848-as Belügyminisztérium Statisztikai Hivatalának iratanyagában fennmaradt, Magyarország egy részére vonatkozó választójogi összeírás adatsorával. Eszerint 58 település, 32 vármegye és kerület esetében – Fényes Elek adatait figyelembe véve – 6 761 833 lakosból 6,7%-nak volt választójoga.²⁶

Jelentős különbség mutatható ki tehát a választásra jogosultak összetételében az ország különböző területein. Fel kell azonban hívni a figyelmet a választói névsorokkal kapcsolatos bizonytalanságra is. Ha egy-egy fennmaradt korai választói névjegyzéket tanulmányozunk, azonnal feltűnik számunkra, hogy a törvények világos kategóriáit az összeírók elég kreatívan alkalmazták. A kezdeti időszakban gyakran tüntettek fel egy-egy választó mellett több jogosultsági alapot.

Ilyen sajátos helyzettel találkozhatunk az egeri 1848-as választói névjegyzék²⁷ esetében is, ahol annak ellenére alkalmazták a régi jogot a városi lakosság egy jelentős részére, hogy a (mező)városra nem vonatkozott a rendi értelemben kiváltságolt települések polgárait

²² Egyed: *Erdély 1848*, 99.; Ruzsoly: *Az országgyűlési népképviselési jog*, 465.

²³ Egyed: *Erdély 1848*, 106–107.

²⁴ Törvényjavaslat az erdélyi megyék, vidékek, székek és a szabad királyi városok részéről a magyar országgyűlésre küldendő követeknek népképviselés alapján leendő választásáról. Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. I–VII. Budapest, 1866–1868. VI. 261–265.; Pap: *Úrrá ... tenni a nemzetet*, 229–230.

²⁵ Bérenger–Kecskeméti: *Országgyűlés*, 289.; Csizmadia Andor azonban 7–9%-ot valószínűsített. Csizmadia: *A magyar választási rendszer*, 105.

²⁶ Csizmadia: *A magyar választási rendszer*, 326–329.

²⁷ 1848. évi választói névjegyzék, Magyar Nemzeti Levéltár Heves megyei Levéltár (a továbbiakban: MNL HML) V–1/b Eger város tanácsának Iratai, Iratok 1261–1850. 506. 1848/704. A kérdésről részletesen: Pap József: *Eger választópolgárai a 19. század közepén. Történelmi szemle*, 58. évf. (2016) 1. sz. Megjelenés alatt.

érintő régi jogi szabályozás. A régi jog kategóriát jogilag tévesen, de egyáltalán nem véletlenül használták az egri összeírások készítői, hiszen szélesebb önkormányzati jogokkal rendelkező mezővárosok lakosai gyakran nevezték magukat polgároknak, és a szabad királyi városokhoz hasonló polgárfelvételi eljárásrendet alakítottak ki (ez történt például Szombathely, Pápa és Nagykanizsa esetében is). Az ország területén 1828-ban végrehajtott népösszeírás, a *conscriptio regnicolaris* során Rimaszombat, Rozsnyó, Zsolna és Eger lakosainak egy részét – jogilag szintén helytelenül – polgárként írták össze. Bácskai Vera ezzel – a jogilag meg nem alapozott polgártudat kétségtelen kialakulásával – kapcsolta össze a polgár fogalmának megújulását, mely elvezet minket a rendi világ társadalmi csoportjától egy modern társadalomtörténeti kategóriához.²⁸ Az egri belvárosi purgerek esetében tehát a szabad királyi városok polgárait jellemző magatartásformák voltak megfigyelhetők. A mezőváros polgársága, bár rendi értelemben nem számított kiváltságolt társadalmi csoportnak, mégis úgy viselkedett, mintha az lett volna. A polgárjog devalvációját ugyanúgy akadályozni próbálták, mint ahogy azt a királyi városok esetében is megfigyelhetjük. Az ő értelmezésük szerint az áprilisi törvények a saját jogrendjük továbbélését biztosították e régi jogú kategória segítségével. Az 1860-ban készült névjegyzék esetében azonban már nem tapasztalható ilyen jelentős eltérés a törvényi szabályozástól,²⁹ ennek oka pedig az egyértelműbb jogértelmezésben és alkalmazásban kereshető.

A kontinuitás személyi része, két országgyűlés képviselői

Tanulmányom második részében az 1848–1849-ben és 1861-ben megválasztott országgyűlési képviselőket fogom megvizsgálni abból a szempontból, hogy milyen mértékben kapcsolódtak a rendi országgyűlések politikusnemzedékéhez, tehát hányan rendelkeztek közülük reformkori követi múlttal, valamint milyen számban vettek részt a későbbi országgyűlések munkájában. Arra keresem a választ, mennyire tekinthető kontinuusnak az első népképviselői kör a reformkori múlthoz és a későbbi parlamentarizmushoz viszonyítva. A vizsgálat lefolytatásához először át kell tekintenünk az országos választások időrendjét, az időközi választások és a mandátumvesztések dinamizmusát.³⁰

Az általános választások napját ugyan nem határozták meg pontosan, de 1848 tavaszán a szavazást úgy kellett megtartani, hogy a képviselők még megérkezessenek az országgyűlés színhelyére. Az országgyűlés megnyitását 1848. július 2-ra tűzte ki az uralkodó, ezt az

²⁸ Bácskai Vera: *Városok Magyarországon az iparosodás előtt*. Budapest, 2002. 128–129.; hasonló jelenséget mutat be Pápa mezőváros esetében: Hudi József: *Pápa szabadalmas mezőváros polgársága a 18–19. században*. In: Á. Varga László (szerk.): *Vera (nem csak) a városban*. Tanulmányok a 65. éves Bácskai Vera tiszteletére. Debrecen, 1995. 100–101.

²⁹ MNL HML V-44/C Eger város polgármesterének iratai. Külön kezelt iratok 3. 1860. Városi tisztújításra vonatkozó iratok a szavazóképes polgárok lajstroma misc. 152.

³⁰ Az első népképviselői országgyűlés tagjairól rendelkezésünkre áll egy nagy alapossággal összeállított modern almanach (*Az 1848-49. évi első népképviselői országgyűlés*), a tanulmányom alapjául szolgáló adatok elsősorban ennek az almanachnak az feldolgozásából származnak. Emellett felhasználtam Adalbert Toth munkájának táblázatait (Toth: *Parteien und Reichstagswahlen*, 216–343.), valamint Ruszoly József írását (Ruszoly: *Országgyűlési képviselő-választások*). A képviselői életrajzok, a megszerzett mandátumok pontosítását a Képviselőházi Naplók vonatkozó kötetei alapján végeztem el. Adattáramban természetesen feldolgoztam a korabeli almanachok életrajzeit is, azonban ezek a jelen tanulmányhoz viszonylag ritkán biztosítottak releváns információkat, hiszen csupán 1884-től láttak napvilágot. Számításaimat, ha külön nem hivatkozom egyéb forrásra, ezen adattár alapján végeztem.

időpontot pedig május 19-én tette közzé a kormány.³¹ A magyarországi választókerületekben általában 1848. június második felében tartották meg az általános választásokat. A legkorábbi voksolásra június 2-án Esztergomban került sor, Erdélyben pedig június 26. és július 9. között zajlott a politikai küzdelem.³²

Adataink alapján 454 képviselői mandátum – 373 magyarországi és 81 erdélyi – megszerzésének időbeli megoszlását tudjuk vizsgálni. Ez a szám kissé eltér a szakirodalomban általában szereplő 450 főtől,³³ aminek az az oka, hogy négy fő – Aidinger Pál, Bagossy Sándor, Ioanescu Stefan (Joánieszkó István) és Madarász László – kétszer szerepel a listánkon, mivel mandátumukat első alkalommal nem igazolták, csak a megismételt választáson kerültek be a parlamentbe. Vizsgálatomban ezért a végső mandátumszerzés időpontját vettem figyelembe.

A mandátum megszerzésének hónapja	db	%
1848. július	370	82,2%
1848. augusztus	29	6,5%
1848. szeptember	8	1,8%
1848. október	1	0,2%
1848. november	0	0%
1848. december	1	0,2%
1849. január	0	0%
1849. február	0	0%
1849. március	1	0,2%
1849. április	2	0,4%
1849. május	8	1,8%
1849. június	1	0,2%
1849. július	29	6,5%
Összesen	450	100%

1. táblázat

A mandátumszerzés időbeli megoszlása 1848 júniusa és 1849 júliusa között

A táblázatból jól látható, hogy a parlament képviselőházának megalakulása 1848 júliusában megtörtént,³⁴ azonban néhány mandátum igazolása, a szükséges új választások lebonyolítása augusztusra és szeptemberre húzódott. Az igazolások júliusban folyamatosan zajlottak, az első tíz nap alatt 312 képviselő mandátumát sikerült rendezni. A viszonylag hosszasan zajló procedúra oka a gyakran igen heves választási küzdelem és az ebből adódó vá-

³¹ Csizmadia: *A magyar választási rendszer*, 74.

³² Csizmadia: *A magyar választási rendszer*, 107.

³³ *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés*, 1248.; Dobszay Tamás – Estók János – Salamon Konrád – Szerencsés Károly – Tombor László: *Tisztelt Ház! A magyar országgyűlések története 1848–1998*. Budapest, 1998. 12.; Bérenger–Kecskeméti: *Országgyűlés*, 294.

³⁴ Az 1848-ban elfogadott házszabály szerint a képviselőház megalakulásához 226 képviselő igazolására volt szükség. (1848–1849. évi országgyűlés A képviselőház rendszabályai. In: A képviselőház irományai 1848/49. 1. szám II. szakasz 15. §). 1861-ben például a képviselőház hivatalos megalakulása, a képviselőknek osztályokba sorolására csupán május 7-én, a Ház megnyitása után egy hónappal kerülhetett sor. Az 1861-ik év április 2-án Pesten egybegyűlt országgyűlés képviselőházának naplója. I. kötet. Pest, 1861. XIX. országos ülés jegyzőkönyve, 1861. május 7. 99.

lasztási panaszok kivizsgálása volt. A másik jelentős választási időszakra 1849 tavaszán, korra nyarán került sor, amikor 41 megüresedett hely pótlása történt meg.

Ezeket az adatokat össze kell vetni a mandátum időközi megüresedésére vonatkozó információinkkal, ezt mutatja a következő táblázat.

<i>A mandátum megüresedésének hónapja</i>	<i>db</i>	<i>%</i>
1848. július	4	3,3%
1848. augusztus	4	3,3%
1848. szeptember	7	5,7%
1848. október	2	1,6%
1848. november		0%
1848. december	2	1,6%
1849. január	3	2,5%
1849. február	1	0,8%
1849. március	77	63,1%
1849. április	5	4,1%
1849. május	13	10,7%
1849. június	1	0,8%
1849. július	3	2,5%
Összesen	122	100%

2. táblázat

A ciklusközi mandátumüresedések időbeli megoszlása 1848 júliusa és 1849 júliusa között

A táblázatból leolvasható, hogy a legtöbb üresedésre 1849 tavaszán került sor, ennek oka természetesen a Debrecenben végrehajtott mandátumigazolásokban keresendő. Jól látható, hogy a március végi – döntően 23. és 26. közötti – országgyűlési döntés áll a jelenség hátterében, amikor is az engedély nélkül távollévőket, az országgyűlést Debrecenbe nem követő képviselőket lemondottnak tekintették. Képviselő halála miatt egyébként tíz esetben vált üressé a mandátum. A két táblázat adatainak összehasonlítása megmutatja, hogy az 1849-ben megürült képviselői helyeket csak részben tudták betölteni. Hetvenhárom olyan kerületet találtam, ahol nem sikerült lebonyolítani a választást és/vagy időben igazolni a képviselőt. Erdélyben elsősorban a szászok által lakott területek (Beszterce, Brassó, Kőhalom, Segesvár, Nagysink, Szerdahely, Alvinc és Szászsebes), valamint Gyulafehérvár kerületei voltak érintve, a Dunántúlon 18 kerület maradt üresen (Baranya és Veszprém megyében 1-1, Komáromban és Zalában 2-2, Sopronban 4, Vas vármegyében pedig 8). Észak-Magyarországon Nyitrát (7 kerület), Pozsonyt (4 kerület), Trencsént (3 kerület), Turócot (2 kerület), Sárospatakot (3 kerület), Barsot (1 kerület), Hontot (2 kerület), Ungot (2 kerület), Zólyomot (1 kerület) érintette a jelenség. Gyakori volt még az új választás elmaradása szerbek által lakott déli kerületekben, ahol 9 kerület maradt 1849 tavasza után képviselő nélkül. A háború által sújtott vidékek jelentős része tehát a márciusi revíziót követően elveszítette képviselőjét. Az ország jelentős részét nem sikerült oly mértékben pacifikálni, hogy a képviselőválasztásokat lebonyolítsák, és a megválasztott képviselőt szabályszerűen igazolják. A kerületek nagyjából hatoda nem rendelkezett országgyűlési képviselettel a szabadságharc utolsó szakaszában.

Az első népképviselők és rendi képviselet

Az 1848-ban megválasztott népképviselőkkel kapcsolatban megfogalmazódó első kérdések egyike az, hogy pontosan hogyan viszonyult az adott személyek politikai pályája a forradalmi időket megelőző reformkorhoz. Csizmadia Andor munkájában 90 olyan politikusról tesz említést, akik már a reformkorszakban is követként szerepeltek az országgyűléseken.³⁵ Ez az adat jelentős diszkontinuitásra utalhatna, hiszen az általa ismert 414 mandátumnak csupán az ötödét tette ki. A megválasztott képviselők „osztályszerkezetének” elemzése után azonban megállapította, hogy a képviselőház osztályösszetételében alig tapasztalható változás.³⁶ Ezzel az utóbbi megjegyzéssel tehát inkább a kontinuitásra helyezte a hangsúlyt, és bizonyítottan látta azt a korábbi megállapítását, hogy a „viszonylag demokratikus választójog törvénybeiktatása magában véve még távolról sem jelenti a demokratikus erők győzelmét”.³⁷

Napjaink kutatói számára az 1848–1849-es választási eredmények természetesen nem a demokrácia győzelme vagy veresége szempontjából érdekesek, hanem sokkal nagyobb szerepet kap az új körülmények között megteremtődő politikai elit múltbeli beágyazottságának problémaköre. Az elmúlt évek forrásfeltáró munkája alapján már sokkal pontosabb képet rajzolhatunk a kérdésről. Utalhatunk itt természetesen a népképviselők almanachja mellett Pálmány Béla másik grandiózus munkájára, a reformkori országgyűléseken szerepet vállaló követek és főrendek életrajzgyűjteményére.³⁸ Mindezek alapján a 450 igazolt mandátummal rendelkező képviselő reformkori politikai múltja is feltárható. Fontosnak tartom kiemelni, hogy az összesítésben figyelembe vettem azokat az eseteket is, amikor az adott személy *absentium ablegat*iként jelen nem lévő főrendet helyettesített, hiszen az ilyen pozícióban Pozsonyba kerültek az alsótábla szavazattal rendelkező tagjai voltak.³⁹

Ilyen megközelítésben 136 személy esetében mutathatunk ki 1848 júliusa előtti diétai részvételt. Így tehát a kontinuitás mértéke 30%-ra emelkedik. Ez azonban még mindig csupán a képviselők harmadát teszi ki. Ezt a csoportot azonban érdemes többféle bontásban is megvizsgálni. Első megközelítésben feltűnő, hogy amíg a magyarországi képviselőknek 25%-a bírt reformkori múlttal, addig ez az arány Erdély esetében 55% volt. Ennek az okát elsősorban abban láthatjuk, hogy Erdélyben nagymértékben hasonult az 1848-as választási rendszer a rendihez, hiszen a régi jogúak kiemelkedő szerepe mellett megyénként, székenként gyakran nem alakítottak ki választókerületeket, hanem a korábbi szokásnak megfelelően, természetesen az új választójogosultság alapján, központilag választották meg a 2-2 képviselőt.⁴⁰ Fontos szempont lehet a kiemelkedően magas kontinuitásban az utolsó rendi erdélyi országgyűlés és az első népképviselési választások viszonylagos időbeli közelsége. Gondolhatunk itt arra, hogy létezett olyan korabeli elképzelés is, hogy nem is kellene új vá-

³⁵ Csizmadia: *A magyar választási rendszer*, 154.

³⁶ Csizmadia: *A magyar választási rendszer*, 156.

³⁷ Csizmadia: *A magyar választási rendszer*, 153.; hasonló értékelést olvasható: Deák István: *A törvényes forradalom. Kossuth Lajos és a magyarok 1848–49-ben*. Budapest, 1994. 159–160.; Bérenger–Kecskeméti: *Országgyűlés*, 294.

³⁸ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, id. mű

³⁹ Pálmány: *A reformkori magyar országgyűlések*, 33–34.

⁴⁰ Kemény Gábor 1872. február 28-i felszólalásában az erdélyi választási eredményeket ért román nemzetiségi kritika kapcsán beszélt arról, hogy a hét megyében már kerületenként választottak, de két székely és több szász székben még nem volt meg a kerületi beosztás. Az 1869-dik évi április 20-dikára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. 21. kötet, Pest, 1872. 443. ülés, 1872. február 23. 258–259.

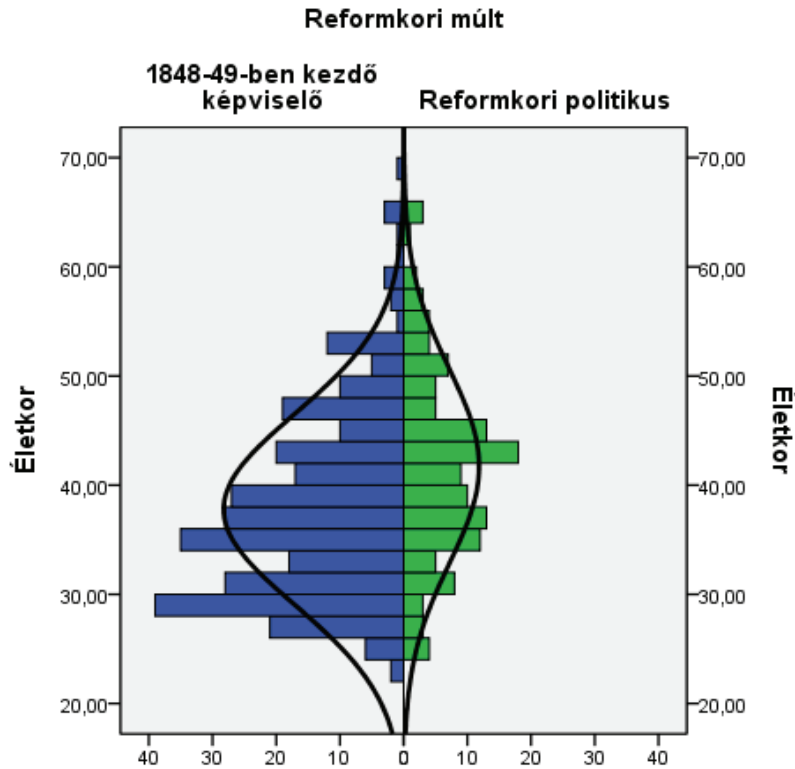
lasztást tartani Erdélyben, hanem az utolsó rendi országgyűlés követői jelentek volna meg Pesten.⁴¹ A két csoport – az 1848-as rendi követek és ugyanezen év népképviselői – között jelentős volt az átfedés, hiszen a 46 reformkori múlttal rendelkező erdélyi képviselő közül 32 ott volt az uniót kimondó kolozsvári diétán. Az átlagtól eltérő adatok másik lehetséges okát a kerület jellege szolgáltatja. Ha önálló követküldési joggal rendelkező települések és a megyei/széki kerületek bontást alkalmaznak, akkor azt tapasztaljuk, hogy az erdélyi városi kerületekhez köthető 28 képviselőből 19 (68%), a magyarországi városi kerületekhez köthető 69 személy közül pedig 22 (32%), országos összesítésben pedig 31 fő (42%) rendelkezett reformkori múlttal. A városokban tehát jóval jelentősebb volt a kontinuitás mértéke, amely még jelentősebb, ha nem vesszük figyelembe azokat a magyarországi településeket, amelyek csak az 1848. évi V. törvénycikk értelmében kapták meg az önálló képviseletre való jogot.

A kontinuitás jelensége mögött azonban nem feltétlenül az átalakulás úgynevezett anti-demokratikus voltát kell látnunk. Több tényező is elősegítette azt, hogy a képviselők a hajdani követek közül kerültek ki. A képviselettel korábban is rendelkező települések választóinak jelentős része régi polgárjoga alapján korábban is szavazhatott az adott politikusra, és a település általában továbbra is egy közösségként nyert képviseletet a politikai életben. Hasonló volt a helyzet az erdélyi megyei és széki területeken, ahol nem hoztak létre önálló, új kerületeket. A magyarországi területen azonban sokkal jelentősebben átalakult a politikusi kör, melynek okai között arra is gondolhatunk, hogy itt a hajdani megyéket több kerületre osztották, így egy-egy választókerületben már nem voltak ugyanazok a lokális erőviszonyok, más kapcsolati hálózatok léptek működésbe. Halmozottan igaz volt ez az újonnan képviselethez jutott hajdani mezővárosokra. Ezek a jellemzők, kiegészülve azzal, hogy a képviselői helyek száma jelentősen megnövekedett, egy olyan – alapvetően köznemesi származású – csoportot juttattak a parlamentbe, melynek korábban igen kis esélye volt arra, hogy a diétán követként vegyen részt. A kerületek gyakran a járási beosztást követték vagy legalábbis ahhoz hasonultak, ennek megfelelően a képviselők között leggyakrabban járási vezetőket, a főszolgabírói, szolgabírói tiszet betöltőit találjuk nemcsak 1848-ban, hanem a dualizmus éveiben is. Úgy látom tehát, hogy az ország azon területein, ahol új kerületi struktúra alakult ki, jelentős változás indult el, mivel a korábban lokális elitpozícióval bíró személyek az országos politika színpadára juthattak. Ez természetesen ekkor még nem érintette még a képviselők rendi szerkezetét, hiszen a megválasztottak döntő többsége (91%) születése alapján is tagja volt a korábban is képviselettel rendelkező négy rendnek. A nemesség és a hajdani szabad városi polgárság háttérbe szorulására a dualizmus második felég várni kellett.

A kérdés vizsgálatának utolsó lépéseként vessünk egy pillantást a képviselők korstruktúrájára, melyet a régiek és az újak bontásában ábrázolok. A 450 személy közül kilencnek nem ismert a születési ideje, 189-nek pedig csak a születési évéről van tudomásunk. A vizsgálatot 441 fő esetében tudom elvégezni.

---

⁴¹ Egyed: *Erdély 1848. évi utolsó rendi országgyűlése*, 99–102.

Az ábrán jól látható, hogy a reformkori múlttal rendelkezők körében inkább a harmincas éveik második felébe lépők domináltak. A reformkori múlttal rendelkezők átlagéletkora 42 év volt, míg a kezdőké 38. Az új belépők esetében az alacsonyabb életkorú csoportok jelenléte egyfajta generációváltás első jele is lehet. Az adatokat célszerű majd összevetni az 1861-es parlament hasonló diagramjával.

Az első népképviselők és a szabadságharc utáni politikusi pálya

Az 1848–1849-es országgyűlési képviselők további politikai pályáját természetesen elsősorban az befolyásolta, hogy egyáltalán megélte-e a képviselő a következő parlamenti választást. A magyarországi politikusok esetében erre 1861-ig kellett várni, az erdélyiek pedig csak 1866-ban jelenhettek meg újra a pesti országgyűlésen. Mivel ebbe a vizsgálatba már bevontam az erdélyi pótképviselőket, 456 fő vehető figyelembe. Közülük tizenhatnak jelenleg még ismeretlen a halálzási időpontja, ezért 440 személyre tudom a vizsgálatot elvégezni. A magyarországi kerületekhez kapcsolódó 362 fő közül 67 (18,5%) személy nem élte meg az 1861-es országgyűlés megnyitását. A 78 erdélyi politikus közül pedig 25 fő (32%) halálozott el 1866-ot megelőzően. Az 1861-ben még életben lévő 298 magyarországi képviselő között 196, az 1866-ban még élő 54 erdélyi személy között pedig 42 olyan politikust találunk, aki 1849-ben végig tagja maradt a parlamentnek. Érdekes lesz a kontinuitás kérdésének vizsgálatakor erre a tényezőre is tekintettel lenni.

Ennek figyelembevételével készítettem el a következő táblázatot.

Év	Magyarországi képviselők		Erdélyi képviselők		Összesen	Az adott parlamenten belüli arány
	Összes	Ebből lemondottnak tekintett	Összes	Ebből lemondottnak tekintett		
1861	108	16			108	35,1%
1865	90	18	23	5	113	27,4%
1868	62	9	11	3	73	17,7%
1871	42	6	7	1	49	11,9%
1875	27	4	3		30	7,3%
1878	23	5	2		25	6,1%
1881	17	4	2		19	4,6%
1884	12	2	2		14	3,4%
1887	8	2	1		9	2,2%
1892	6	1			6	1,5%
1896	2	1			2	0,5%
1901	1				1	0,2%
1905	1				1	0,2%
1906	1				1	0,2%
1910	1				1	0,2%

3. táblázat

Az 1848–1849-ben szerepet vállalt képviselők további parlamenti szereplése

1861-ben a még életben lévő magyarországi születésű képviselők 36%-a vett részt az országgyűlés munkájában, a szabadságharc végéig kitartók között pedig 10%-kal magasabb volt az átfedés. A két ciklus között a kontinuitás tehát jelentős, de a lehetséges értéknek nem érte el a felét. Az 1849-ben végig hivatalban lévő első népképviselők jelentős része nem tért vissza az országgyűlésbe. Az időközben mandátumot veszített képviselők visszatérési aránya sokkal alacsonyabb volt, a magyarországiak esetében 16, az erdélyiekében pedig 12%-os értékkel találkozhatunk.

Érdeemes egy gondolat erejéig visszatérni a reformkori múlttal rendelkező első népképviselőkre. 72-en közülük nem jelentek meg többet országgyűlésen, további 17 fő pedig csak 1861-ben került be ismét a parlamentbe. A dualizmus időszakában azonban többen jelentős karriert futottak be, hiszen – magával Deák Ferencsel az élen – köztük találjuk a korszak első periódusának vezető politikusait. A kiegyezés után még 41-en folytatták politikai karrierjüket. A reformkori múlttal rendelkező 1848-as képviselők csaknem harmada a dualizmus alatt is pozícióban tudott maradni, sőt a politikai elit vezérkarának fontos csoportját alkotta.

Az 1848–1849-es képviselőház almanachjában rendelkezésre állnak azok az életrajzi adatok, melyek prozopografikus feldolgozása pontos választ adhat arra a kérdésre, hogy mi lett a sorsa az epizódjellegű országgyűlési szerepet vállalóknak. Az életrajzokat olvasva az az érzés fogalmazódhat meg bennünk, hogy igen jelentős részük a képviselőséggel összeegyeztethetetlen szakértelmiségi pályán, a kiegyezés után megszerveződő igazságszolgáltatási, közigazgatási és miniszteriális hivatali struktúrában találta meg a helyét. A '48-asok szerepe a mortalitás következtében természetesen fokozatosan csökkent. Az erdélyiek közül

utolsónak Boér Antal maradt a képviselők között. Boér 1848-ban a fogarasi Alsóárpást képviselte, és 1892. november 6-i halálakor is fogarasi képviselő volt. A magyarországiak közül Madarász József ült legtovább a képviselőházi sorokban, a függetlenségi politikus 1915. január 31-i haláláig látta el a sárkeresztúriak képviseletét.

Még egy oldalról célszerű megvizsgálni a kontinuitás problémáját. Feltehetjük úgy is a kérdést, hogy az aktuális országgyűlési ciklus alatt a még életben lévő 1848–1849-es képviselők hány százaléka szerepelt a parlamentben. Ezt mutatja meg számunkra a következő oldalon található táblázat.

A táblázat alapján megállapítható, hogy a képviselőként továbbszolgáló 1848–1849-es politikusoknak a „még élő összes” teljes csoporthoz viszonyított aránya folyamatosan csökkent. De az 1875-ös választás jelentette az igazán jelentős töréspontot. A Szabadelvű Párt megszerveződésével 10% körülire esett az önmagukhoz viszonyított reprezentációjuk. Különösen gyors volt a váltás Erdélyben, ahol ugyanebben az évben már 10% alá esett az arány. Ennek a jelenségnek a pontos magyarázatára még nem vállalkozhatok, várhatóan a kutatócsoport munkájának az egyik eredménye lesz majd ez. De azt hiszem, egy lehetséges magyarázat, előfeltevés megfogalmazódhat bennünk, és ez pedig az 1875-ös váltás személyi következményeire vonatkozik. 1875-ben ugyanis 202 fő került be új emberként az országgyűlésbe, így a Szabadelvű Párt létrejötté korábban nem tapasztalt személyi átalakulást eredményezett az országgyűlési politikusok soraiban. Ha figyelembe vesszük az 1872-es választásokat is, akkor az új emberek száma 266 főre, arányuk pedig a mandátumok 64%-ára emelkedik. Erdély esetében is egy új időszak vette kezdetét, felerősödött a korábban megindult úgynevezett „képviselei import”, ami természetesen negatívan érintette a helyi politikai elit egészét, így a szabadságharc alatt képviselőként szolgáltak közösségét is.⁴² További vizsgálatunk különösen fontos eleme lesz az a prozopográfiai jellegű elemzés, ami ezt a kérdést alaposan körbe kell, hogy járja. Rá kell mutatni arra, hogy milyen életpályatípusok jellemzik a parlamentből kiszoruló (kiszorított?) '48-as politikusokat.

Jelenlegi adataink szerint az erdélyi képviselők közül Simay Gergely halt meg a legkésőbb. Őt 1909. január 28-án érte a halál Kolozsváron. Simayt 1848-ban Szamosújvár első kerületében választották meg. 1875. augusztus 30-án került ötödször a képviselők közé, ekkor is Szamosújvár küldte Budapestre. 1878 után is a közügyekkel foglalkozott, de többet nem vállalt mandátumot.⁴³ A legutolsó magyarországi 1849-es képviselő maga Görgei Artúr volt. Görgei 1849. május 18-án választották meg a Borsod megyei dédesdi kerületben. Görgei természetesen nem vállalt politikai szerepet a dualizmus időszakában, és amikor 1916. május 21-én meghalt, vele az utolsó 1848–1849-es országgyűlési politikus távozott az élők sorából.

⁴² Pál Judit több munkájában is foglalkozott a kérdéssel, kimutatva, hogy a magyarországi képviselők már a kiegyezést követően megjelentek az erdélyi kerületekben, de a jelenség 1872-ben erősödött fel. Pál Judit: *Unió vagy „unificáltatás”? Erdély uniója és a királyi biztos működése (1867–1972)*. Kolozsvár, 2010. 305., 321–322.; az erdélyi városok esetében ugyanerről a kérdésről: Pál Judit: *Az erdélyi városok képviseletének átalakulása a kiegyezés után – a képviselők helyi kötődése*. In: Óri Péter (szerk.): *Szám- (és betű)vetés – Tanulmányok Faragó Tamás tiszteletére*. Budapest, 2014. 82–85.; a regionális különbségekről: Ifj. Bertényi Iván: *„Képviselei import” Erdélyben, avagy az unió egyik velejárója?* In: Bodnár Erzsébet – Demeter Gábor (szerk.): *Tradíció és modernizáció a XVIII–XX. században*. Budapest, 2008. 202–213.

⁴³ *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés, 768–771.*

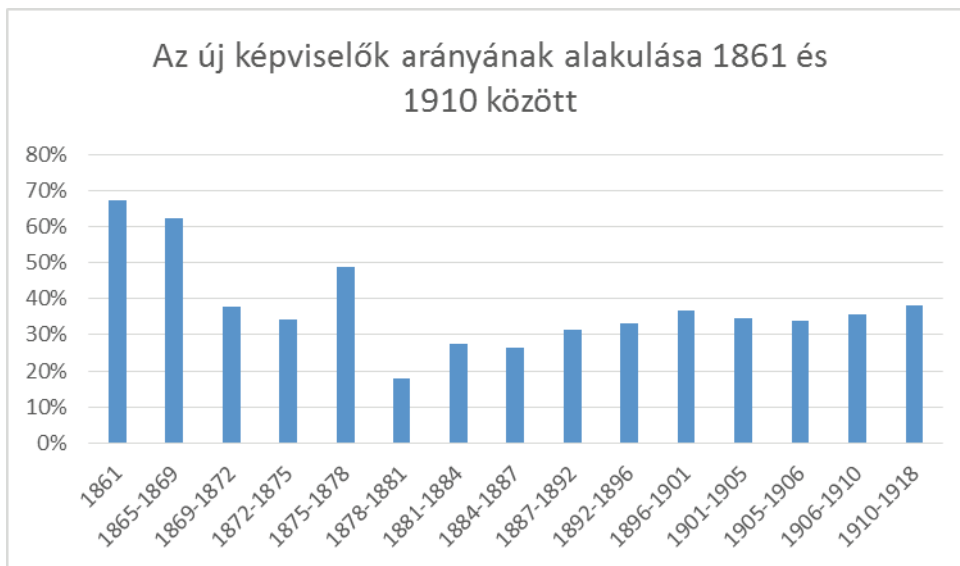
Országgyűlési ciklus	Magyarországi politikus		Erdélyi politikus		Összes			
	Még élő személyek (fő)	Ebből képviselő		Még élő személyek (fő)	Ebből képviselő			
		Fő	%		Fő	%	Fő	%
1861	298	108	36,2%	64		298	108	36,2
1865–1868	268	90	33,6%	54	42,6%	322	113	35,1%
1869–1872	237	62	26,2%	48	22,9%	285	73	25,6%
1872–1875	213	42	19,7%	40	17,5%	253	49	19,4%
1875–1878	198	27	13,6%	31	9,7%	229	30	13,1%
1878–1881	176	23	13,1%	29	6,9%	205	25	12,2%
1881–1884	154	17	11,0%	24	8,3%	178	19	10,7%
1884–1887	133	12	9,0%	20	10,0%	153	14	9,2%
1887–1892	105	8	7,6%	13	7,7%	118	9	7,6%
1892–1896	63	6	9,5%	11	0,0%	74	6	8,1%
1896–1901	32	2	6,3%	4	0,0%	36	2	5,6%
1901–1905	14	1	7,1%	2	0,0%	16	1	6,3%
1905–1906	7	1	14,3%	1	0,0%	8	1	12,5%
1906–1910	7	1	14,3%	1	0,0%	8	1	12,5%
1910–1918	4	1	25,0%	0	0,0%	4	1	25,0%

4. táblázat

Országgyűlési képviselőként szereplő hajdani 1848–1849-es politikusok aránya a ciklus alatt még élő összes 1848–1849-es képviselőkhöz viszonyítva

Az 1861-ben megválasztott országgyűlési képviselők

Az abszolutizmus évei után 1861. április 6-án nyílt meg újra a (csonka) magyar országgyűlés. Az időközi választásokat is figyelembe véve 341 országgyűlési képviselőről rendelkezünk adatokkal. Az ő esetükben újra fel kell tennünk az 1848–1849-es képviselők szerepvállalására vonatkozó kérdést. Mint az a fenti táblázatban már szerepelt, a 298 életben lévő magyarországi országgyűlési képviselőből 108-an jelenhettek meg 1861-ben a pesti üléseken. A még életben lévő 1848–1849-ben igazolt magyarországi képviselők harmada tehát szinte pontosan az országgyűlési képviselők harmadát adta. Az újonnan képviselői mandátumot szerzettek aránya tehát meghaladta a 66%-ot. Ennek az adatnak az értékeléséhez fel kell használni a későbbi országgyűlési választásokkal kapcsolatos, jelenleg rendelkezésre álló információkat. A következő diagram szemlélteti ezt.

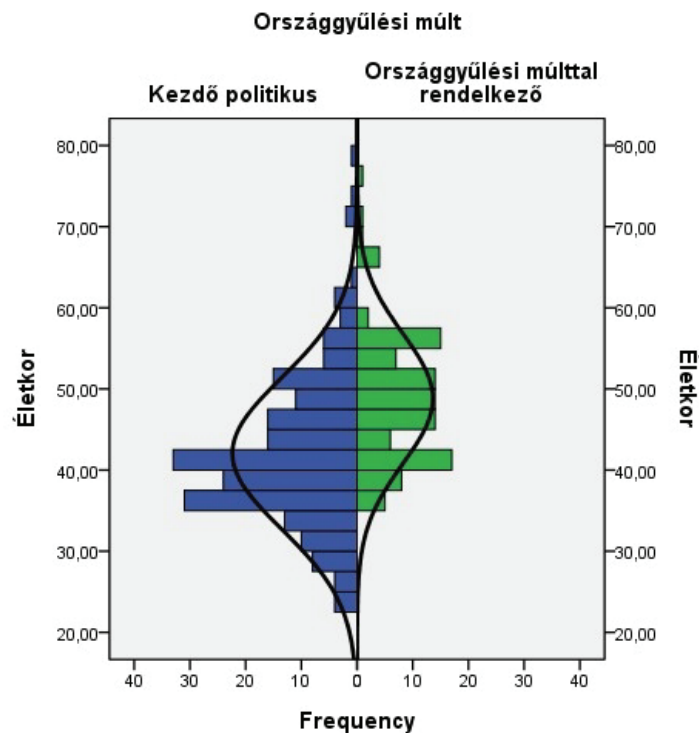

A diagram elkészítésekor csak az általános választásokon parlamentbe jutott képviselőket vizsgáltam meg, nem voltam tekintettel az időközi eredményekre. Ha azonban valaki időközi választásokon jutott be a parlamentbe, természetesen már nem kezdőként szerepelt a következő ciklusban. A diagramhoz 3909, általános és időközi választáson képviselői mandátumot kapott politikus pályájának legfontosabb információit használtam fel. Jól látható, hogy három választás jelentősen különbözött a többitől. Az 1861-es és az 1865-ös évek esetén kiugróan magas fluktuációt tapasztalhatunk. Ekkor még nem stabilizálódott a képviselőház összetétele, és a megelőző ciklusok óta eltelt hosszabb periódus miatt a mortalitás is jelentősebb mértékű volt, mint a folyamatosan működő parlament időszakában. Jól látszik az is, hogy az 1875-ös választást megelőző politikai átrendeződés milyen jelentősen befolyásolta a ház összetételét. 1875 után pedig már a stabilizáció jelei mutatkoztak, a századfordulóhoz közeledve, a politikai viharok erősödésével párhuzamosan ugyan emelkedett az újonnan belépők aránya, de a fluktuáció mértéke meg sem közelítette a korábban tapasztaltakat.

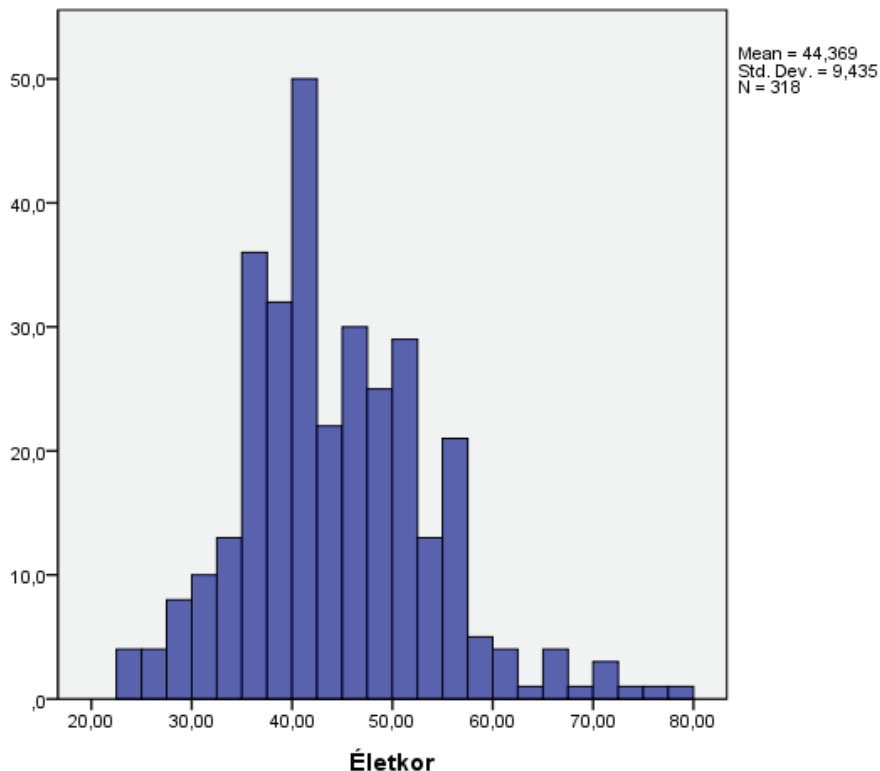
taltakat.⁴⁴ Ennek alapján úgy látom, hogy a jelentős kapcsolat ellenére is, hasonlóan 1848-hoz, inkább személyi diszkontinuitásról beszélhetünk. A politikai elit még csak formálódott, és csak 1875 után mutatta a stabilizáció első jegyeit. Visszatérve tehát tanulmányom első felvetésére, indokolhatónak tűnik, hogy a dualizmus kori képviselők esetében a vizsgálat kezdetét 1865-ben határoztuk meg. Hozzá kell azonban tenni ehhez, hogy csupán 93 olyan magyarországi képviselőről vannak adataink, aki sem 1848-ban, sem pedig 1861 után nem szerepelt többet a házban, ez pedig egy olyan alacsony szám – főleg ha összevetjük a majd 4000 fős teljes csoporttal –, hogy mindezek ellenére célszerű az adatgyűjtésünket rájuk is kiterjesztenünk.

Az 1861-ben újonnan belépők és a képviselőházi és/vagy reformkori diétai múlttal rendelkezők életkori összetételét mutatja a következő ábra.

⁴⁴ Az osztrák parlamentben az újonnan belépők aránya egyharmad és kétharmad között ingadozott, mely érték szoros kapcsolatot mutatott a választójogban bekövetkezett törvényi változásokkal. Adlgasser: *Neue Gesichter*, 31–32. Az erdélyi városok új képviselőinek ettől némileg eltérő tendenciájáról lásd: Pál, Judit: *The Representation of Transylvanian Towns in Parliament in the Period 1878–1910*. *Transylvanian Review*, vol. 22. (2013) No. 4. 50–51. Az 1875-ös átrendezés regionális hatásait érzékelteti Dobszay Tamás Zala megyei vizsgálata: Dobszay Tamás: *Zalai képviselők, képviselői szerepek, 1861–1875*. In: Dobszay Tamás – Erdődy Gábor – Manhercz Orsolya (szerk.): *Milyen nemzetet, kinek és hogyan? Tanulmányok Magyarország történelméről, 1780–1948*. Budapest, 2012. 53–62., és különösen Dobszay Tamás: *A zalai képviselők, 1861–1875*. *Történelmi Szemle*, 57. évf. (2015) 3. sz. 363–365.

Az országgyűlési múlttal rendelkező politikusok korcsoportjai természetesen a 35 évesekkel kezdődhetett, hiszen az 1848-ban 24 évesen megválasztottak 1861-ben éppen 35 évesek lehettek, így ők alkothatták ennek a csoportnak a legfiatalabb részét. Az ábra alapján jól látható, hogy a pályakezdő politikusok esetében a legmarkánsabb csoport a 35 és 42,5 év közöttieké volt (88 fő), ők 1848–1849-ben jelentős részben még nem vállalhattak országgyűlési szerepet, a politikai elitben való megjelenésüket pedig az abszolútizmus évei akadályozták. De az ábrán az is látható, hogy a képviselők jelentős része, kivéve a 35 évesnél fiatalabb, 39 főt számláló csoportot, már 1848–1849-ben is aktív szerepet tudott vinni, ugyanis életkora alapján már közigazgatási, politikai és természetesen katonai pozíciókat tudott betölteni. Kiugróan magas a 35 és 42,5 év közöttiek száma (118 fő, 34%), ők 1848–1849-ben 24 és 31,5 éves kor közöttiek voltak, így a forradalom és szabadságharc már meghatározó periódust jelentett életükben. Az önkényuralom évei talán az ő karrierjüket törték meg leginkább, ennek ellenére sokkal magasabb arányban integrálódtak a dualizmus kezdeti időszakának politikai elitjébe, mint az idősebb korcsoportok.

Az életkori adatokból az a következtetés vonható le, hogy az 1861-es országgyűlés képviselőinek domináns csoportja a szabadságharc részben lokális elitjéből került ki. Az a tény, hogy a népképviselői múlttal rendelkezők aránya meglehetősen alacsony, csak a képviselői kör személyi összetételének esetében utal drasztikus elitváltásra, mivel az országgyűlési politikusok közé olyanok léptek be, akik a szabadságharc éveiben még nem képviselőként, hanem egyéb pozíciókban teljesítettek szolgálatot. Ennek a jelenségnek a részletes bemutatásához jelenleg még nem rendelkezünk elegendő információval, a kutatócsoport későbbi

munkája fogja ezt feltárni és elemezhetővé tenni. De az ismert almanachok alapján annyi már jelenleg is nagy bizonyossággal állítható, hogy ez a képviselői kör a szabadságharc leverése után nem vállalt szerepet az abszolútizmus korának hivatali adminisztrációjában. Elvértve találunk csak olyan '48-as népképviselőt, akire ez a megállapítás ne lenne igaz.

Ezt követően az 1861-ben megválasztott képviselők esetében is megvizsgálom azt, hogy a közülük még életben lévők milyen arányban szerepeltek a dualizmus időszakának országgyűlésein.

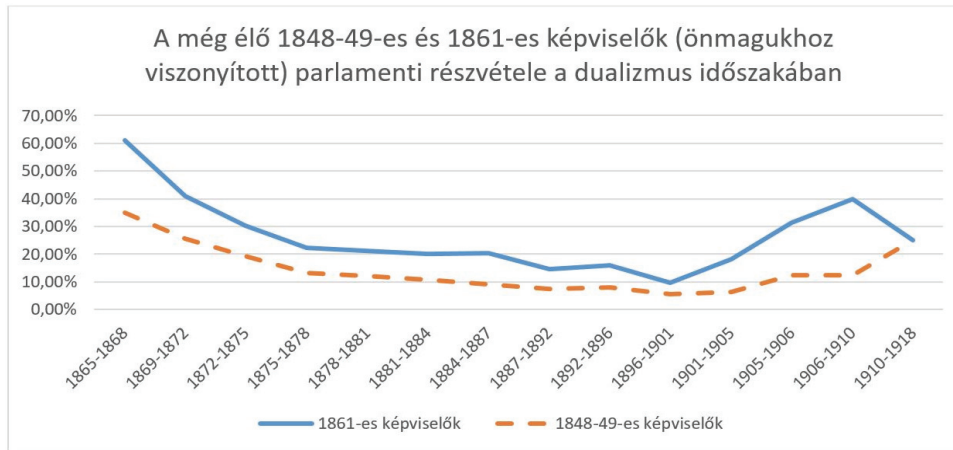
Országgyűlési ciklus	Még élő 1861-es képviselők Fő	Képviselő az adott ciklusban	
		Fő	%
1865–1868	288	176	61,1%
1869–1872	264	108	40,9%
1872–1875	242	73	30,2%
1875–1878	230	51	22,2%
1878–1881	207	44	21,3%
1881–1884	174	35	20,1%
1884–1887	158	32	20,3%
1887–1892	143	21	14,7%
1892–1896	100	16	16,0%
1896–1901	62	6	9,7%
1901–1905	33	6	18,2%
1905–1906	16	5	31,3%
1906–1910	5	2	40,0%
1910–1918	4	1	25,0%

5. táblázat

Az 1861-ben megválasztott képviselők aránya a dualizmus időszakának képviselői között

Mivel huszonkilenc esetben ismeretlen a képviselő halálának időpontja, csupán 312 főre tudunk vizsgálatot végezni. Az adatok azt mutatják, hogy 1865-ben még igen jelentős volt a folyamatosság az egyes életpályák esetében, de 1875 itt is törést hozott.

A két országgyűlés azonos szempontból számolt adatait célszerű egymás mellett ábrázolni, hogy láthatóak legyenek a különbségek.

Az ábráról jól leolvasható, hogy az 1861-es képviselői csoport jelentősebb mértékben tudott ugyan beilleszkedni a dualizmus kori politikai elitbe, azonban a kiegyezést követően többségük már nem vett részt az országgyűlési életben. A csökkenő trend 1875-ben tört meg, amikor is a részvételi arány mindkét csoportnál alacsony értéken stabilizálódott. Tehát aki 1875-ben a parlamentben maradt, az már nagy valószínűséggel stabil képviselői hellyel rendelkezett. A századforduló után megnövekvő értékek a mortalitás fokozódásából következtek, hiszen egyre kevesebben ültek ugyan a parlamentben, de hajdani képviselő-társaik egyre jelentősebb számban haláloztak el.

Ez az adatsor is azt látszik alátámasztani, hogy az országgyűlési politikus csoportja állandó mozgásban volt, a '61-esek ugyan jobban alkalmazkodtak a dualizmus éveihez, mint az első népképviseleti országgyűlés képviselői, de a kiegyezés utáni időszakra a magas fluktuáció volt a jellemző. Több szempontból is fordulópontnak tekinthető tehát az 1875-ös választás, melyet követően a stabilizáció és a kontinuitás fokozódása vált a jellemzővé.

Az első népképviselek 1861-ből nézve

A tanulmány befejező részében azt vizsgálom, hogy az 1861-es választások során miként viszonyultak a kortársak az 1848-as múlthoz, az első népképviseleti országgyűlés emlékeztetéhez, pontosabban miként jelent meg az egyes választások során a képviselőjelöltek 1848-as tevékenysége. Ehhez az országgyűléshez benyújtott választási visszaélésekkel kapcsolatos panaszokat használtam fel forrásként, ugyanis ezekben a dokumentumokban valóban a kor választói szólalnak meg. Érvrendszerük elemzése közelebb juttathat bennünket a hétköznapi választók gondolkodásmódjához, segítségével megismerhetjük azt, hogy milyen súllyal esett a latba a korabeli aktuálpolitikában a '48-as szerep. A forrástípus sajátossága természetesen az, hogy a vesztesek szólalnak meg bennük, azok, akiknek jelöltje nem jutott be a parlamentbe. Több olyan kerületet találhatunk 1861-ben, ahol a képviselőválasztásokhoz kapcsolódó panaszokban megjelent a résztvevők 1848–1849-es tevékenysége. Ezek közül emelek ki néhány példát. Először lássunk olyan választásokat, ahol a múltbeli szerep pozitív megítélése tükröződik a feliratokban.

A Veszprém megyei ugodi kerület választói Nagy Szabó Ignác mandátumát támadták meg március 20-án kelt panaszukban. A dokumentum fogalmazói ugyanis nagy örömmel

vették volna, ha Szabadhegyi Antal, a korábbi képviselő kerül be a parlamentbe. „Azonban támadt egy párt, mely T. Nagy Szabó Ignác urat, pápai ügyvédet vala azon esetbeni Ugodban felléptetendő, ha ez a pápai választásnál kisebbségben maradna.” A sikertelen pápai választás után Nagy Szabó Ignác valóban elindult Ugodban. A panasz általános dolgokat említ ugyan (hamis rágalom, megvesztegetés, „szív- és egészségrontó pálinka” szavazatvesztő hatása), de nagy hangsúlyt helyeztek arra, hogy Nagy Szabóval szemben saját képviselőjelöltjük 1848-ban már bizonyított, így igazából neki van joga a kerületet megjeleníteni a parlamentben.⁴⁵ Veszprém megye másik kerületében, a nagyvázsonyi kerületben is megtámadták a képviselő, Gaál Péter mandátumát. Gaál Molnár Dénest győzte le, akivel kapcsolatban a panaszosok kijelentették, hogy „érdemekben dús és kipróbált hazafi [...] ki elveihez és hazájához hű maradt, ki üldöztetett és szenvedett”. Molnár vereségének az okai között szintén az általános visszaéléseket sorolták fel.⁴⁶ A Szatmár megyei mátészalkai kerületben Ujfalussy Lajos a jelöléstől visszalépett, mivel a választás során verekedés tört ki, így a mandátumot gróf Vay Mihály kapta. A panaszosok nem mást kértek a parlamenttől, minthogy a választást tekintsek semmisnek, hogy így az 1848-as képviselőt újra a parlament soraiban láthassák viszont.⁴⁷ A gönci kerületben két 1848-as személy került szembe egymással. Gábrriel István akkori országgyűlési képviselő és Lacsny Vince. A panaszosok „mint a Mohamedán Mekkája, oly tisztelettel, kegyelettel, vággyal s bizalommal” fordultak az országgyűléshez Lacsny Vince római katolikus pap ügyében. A látványos képzavarral kezdődő felirat a következőképpen jellemezte Lacsnyt: „tántorithatatlan hazafisága s tevékeny – honszerető politikai gondolkodása miatt már 1849-ben is kétéves várfogságra ítéltett, állásától megfosztatott, s egész mostanáig osztrák üldöztetés tárgya lévén, az egész szerencsétlen 12 évek lefolyása alatt – nem csak hogy önmaga soha nem tántorodott, sőt inkább a csüggedőket bátorítva, lelkesítve s nyugodt kitartásra ösztönözve...” A választók fontosnak tartották kiemelni, hogy Gábrrielt is tisztelik, az ő személyével nincs problémájuk, de a hívei által lebonyolított választást törvénytelennek minősítették.⁴⁸

A panaszok között olyan példákat is találunk azonban, ahol a szabadságharc alatti és az azt követő szerepvállalás negatív megítélés alá eshetett. Ilyen felirat született a sárosi Zboró kerületében, ahol Dobránszky Adolf lett a képviselő. A felirat fogalmazói ebben az esetben sem elsősorban a jelölt előélete miatt tettek bejelentést, hanem itt is választási visszaélésekre hivatkoztak. Azonban a panasz hangsúlyos részét képezte az „udvari tanácsos, több cs. kir. orosz és osztrák rendek tulajdonosa, ezidőben pedig magyar királyi helytartósági tanácsos” Dobránszky előéletének, politikai jellemének említése: „1846 évben a szomorú emlékeztető lengyel eseményekben mint cs. osztrák hivatalnok működött, [...] 1849. évben szerencsétlen hazánkat meglepett orosz invasiónál mint orosz biztos a muszka sereget hazánkba vezette, [...] szomorú emlékü bukásunk után pedig 12 vész- és szenvedésteljes évek alatt mint a Bachféle átokteljes rémuralom egyik főtényezője” volt, aki mandátumát csak annak köszönhetné, hogy „az orosz ajku népet a magyarság ellen bujtogatta”. Dobránszky

⁴⁵ Az ugodai választókerület választóinak beadványa, 1861. március 30. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Országgyűlési levéltár, Képviselőház és nemzetgyűlés, Elnöki és általános iratok, Az 1861–1865 évi országgyűlés, Iratok (a továbbiakban: MNL OL K2 1/a) 1. csomó 3. tétel 31. 330–331. f.

⁴⁶ A nagyvázsonyi választókerület választóinak beadványa MNL OL K2 1/a 1. csomó 3. tétel 11. 37. f.

⁴⁷ A mátészalkai választókerület választóinak beadványa, 1861. április 12. MNL OL K2 1/a 1. csomó 3. tétel 27. 224. f.

⁴⁸ A gönci választókerület választóinak beadványa, 1861. április 2. MNL OL K2 1/a 2. csomó 3. tétel 41. 2. f.

esetében tehát a szabadságharcot leverő hatalommal való kapcsolat minősült az országgyűlésben való szerepléssel összeegyeztethetetlennek a választáson kisebbségben maradtak számára.⁴⁹ Ezzel az üggyel részletesen foglalkoztak a képviselőházi vitákban. A mandátumot végül nem igazolták, de ekkor is külön kiemelték, hogy ennek nem Dobránszky előlétele volt az oka, hanem a választási visszaélés.⁵⁰

Az 1848-as tevékenység megítélését fejtegette Pethes József jászárokszálási képviselő mandátumával kapcsolatos felirat is. A panaszhoz csatolt nyílt levél írói kijelentették, hogy Pethes Józsefnek „az 1848- és 1849-ik évi szabadsági harzban egy csepp vére sem csordult ki – ő az ország zöld asztalánál a most jajgatott Hazáért egy árva hangot sem ejtett ki”. Részletesen taglalták, hogy korábbi tevékenysége miatt erkölcsileg miért alkalmatlan a képviselői mandátum betöltésére.⁵¹ Füleken Károlyi Sándor mandátumát támadták meg Repeczky Ferenc hívei. A Károlyi-párt ellenirata szintén Repeczky múltját taglalta a következő szavakkal: „Repeczky Ferencz úr mint 1849-ben a megyében kormánybiztos soha nem indokolható s a haza akkori gyászos napjai által soha nem igényelt egyoldalú eljárása oly szomorú emléket hagyott hátra, melyek leggyöngébb kifejezéssel élve vétkes tapintatlanság kifolyásai...” Szemben Károlyival, akiben „a lefolyt 12 év alatt, valamint jelen alkotmányos életünk kinyitásával legtisztább jellemű hazafit tanultunk ismerni”, Repeczky az „akkori carafai rendszer vérbírójánál, Haynau bárónál bizalmas otthonossággal jött és ment” – írták a Károlyi párt hívei.⁵²

A szabadságharchoz fűződő viszony megítélése tehát a választásokkal kapcsolatos panaszok esetében is fontos, de korántsem kizárólagos szerepet töltött be a kérvényeket fogalmazók érvrendszerében. Önmagában erre nem lehetett támaszkodni. A panaszokat olvasva jól érzékelhető, hogy a panaszosok alapproblémája egyik esetben sem az volt, hogy egy '48-as képviselő bukott el a választásokon, hanem az, hogy a győztes párthívei a vesztesek szerint meg nem engedhető eszközökhöz nyúltak a választási küzdelem során, és így bukott meg a '48-as múltja miatt alkalmasabbnak tartott személy. Fontos azonban arra is felhívni a figyelmet, hogy a forrás jellegzetessége folytán abban éppen a választók kisebbségének a véleménye tükröződik, hiszen a többség a képviselői kontinuitás ellen szavazott, és választotta meg a korábbi képviselővel szemben fellépő új embert.

Az egyéni karrierutak későbbi tanulmányozása után tudunk majd pontosabb képet rajzolni a választáson sikerrel szereplő és az azon alulmaradó politikusokról. A fenti példák arra is felhívják a figyelmet, hogy a parlamentarizmus történetének pontosabb megismeréséhez szükségünk lenne az ellenjelöltek körének kijelölésére is, ez azonban sokszor igen nehezen megoldható problémát jelent. Nehézségekbe ütközik az előforduló személyek azonosítása (gyakran csak egy-egy név ismert), a párthovatartozás meghatározása vagy éppen a megméretetesen való részvétel tényének biztos megállapítása. Emiatt sajnos az ellenjelöltekről sohasem fogunk olyan pontos adatokkal rendelkezni, mint ahogy az a képviselőkkel kapcsolatban remélhető, de ennek ellenére fontos részadatok várhatók a kutatócsoport munkájától.

⁴⁹ A zborói választókerület választóinak beadványa, 1861. április 6. MNL OL K2 1/a 2. csomó 3. tétel 63. 8. f.

⁵⁰ A kérdésről részletesen: Pap József: *A passzív ellenállás olvasatai a 19. századi szövegekben*. Korkunk, 3. folyam, 25. évf. (2011) 11. sz. 66.

⁵¹ Nyílt szó a Jász-Kún Polgárokhoz! 1861. január 5. MNL OL K2 1/a 3. csomó 3. tétel 66. 8. f.

⁵² A füleki választókerület választóinak beadványa, 1861. április MNL OL K2 1/a 3. csomó 3. tétel 94. 32. f.

Alapvetően két oldalról közelítettük meg a kontinuitás kérdését az első két népképviselési országgyűlés esetében. Mindkét tekintetben hasonló következtetésekre juthattunk. Egyrészt jól látható, hogy az első parlamentek képviselői csoportjaira a személyek szintjén inkább a diszkontinuitás volt a jellemző, hiszen a még élő hajdani képviselőknek csak kisebbsége jutott be újra a parlamentbe. Mindkét országgyűlés tagjai számára jelentős fordulatot hozott az 1875-ös év. Jelentős választójogi reform hiányában a képviselői kör formálódása, átalakulása elsősorban a dualizmus pártstruktúrájának átalakulásaihoz kapcsolódott. Ezt mutatja számunkra az új emberek arányának változása, és erre a megállapításra juthatunk a későbbi időszak választásainak tanulmányozásakor is. Az ausztriai kutatók által bemutatott, elsősorban az 1907-es reform hatására bekövetkező átalakulás azonban, mely nemcsak a személyi összetételt érintette, hanem a rekrutációs bázis változását is eredményezte, Magyarország esetében nem tapasztalható. A társadalmi folyamatok lassan ugyan, de hatottak, jelentősen csökkent például a nemesek aránya, de látványos és gyors változás nem következett be. Ahhoz azonban, hogy az elitképződés folyamatait megértsük, szükséges a kapcsolati hálózatok – családi, rokoni viszonyok, lokális, vármegyei karrierutak – feltárása, hiszen ezek ismerete teszi majd igazán elemezhetővé a folyamatosság és megszakítottság problematikáját, mely kérdés megválaszolásához túl kell lépni a konkrét egyedüli életrajzokon, s a személyek között lévő kapcsolatok feltárására is nagy hangsúlyt kell helyezni. A képviselői csoport személyi összetétele természetesen igazodhat politikai kurzusváltásokhoz, de más, mélyebb társadalomtörténeti folyamatok hatása csak az egyének kapcsolatainak megismerése után válhat érzékelhetővé.⁵³

---

⁵³ Ilyen típusú elemzésre számos lokális példa áll rendelkezésünkre. Az újabban megjelent írások közül ki kell emelni Cieger András és Dobszay Tamás lokális elitre koncentráló írásait. Cieger András: *A helyi politikai elit érdekérvényesítési lehetőségei a kárpátaljai régió vármegyéiben a dualizmus időszakában*. Korall, 13. évf. (2003.) szeptember, 87–106.; Dobszay: *A zalai képviselők*, id. mű.

JÓZSEF PAP

The first parliamentary representatives and the beginnings of representation in Hungary

The paper seeks to answer the question: to what extent can the election year of 1865 be regarded as a turning point in the history of Hungarian parliamentarism? How did the national representative assemblies of 1848–1849 and 1861 relate to the parliaments of the dual monarchy? So the main subject of the paper is continuity, which it attempts to examine from several viewpoints.

The first part focuses on the effects of the 1848 suffrage reforms. Mainly because both Hungarian and foreign literature on parliamentarism interpret these as a turning point, and there is a notably great interest in the impact the reforms had on the composition of the political elite. The relevant literature usually considers the suffrage reforms a starting point for its examination when it looks at the continuity and discontinuity between these periods.

The second major element of the work comprise an analysis of the representatives of the parliaments of 1848–1849 and 1861. In this part, the author primarily wants to highlight the percentage of those persons elected in the given cycles who had also participated in the feudal diets or in the first assembly of representatives. Accordingly, it describes the involvement of representatives, who had participated in both parliaments, in the parliament of the dual monarchy.

The third part of the work will examine continuity from the viewpoint of sources dating from the period of the parliamentary session of 1861. Using complaints related to the parliamentary election, it tries to analyze how contemporaries looked at the 1848 antecedents.